

АКТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО БАНКІВСЬКОГО МОНІТОРИНГУ

В работе рассмотрены современные системы банковского мониторинга, которые нашли применение в развитых странах. Применение этих систем не ограничивается практикой банковского надзора, хотя их основным предназначением является раннее предупреждение. Развитие систем банковского мониторинга проходит в направлении совершенствования оценки риска, что требует диагностики не только количественных, но и качественных показателей деятельности банка.

This paper is considered the modern systems of the bank monitoring which found application in the developed countries. An application of these systems is not limited by practice of bank supervision, although their basic destiny there is the early warning. The development of the systems of the bank monitoring passes in the direction of improvement of risk estimation. That requires diagnostics of not only quantitative indicators, but also quality bank indicators.

Через особливу роль банків в економіці країни інформація щодо їхнього фінансового стану становить неабиякий інтерес для економічних агентів: вкладників, кредиторів, потенційних інвесторів, регулюючих органів. Зрештою, реальний стан банку цікавить і його менеджерів, а також власників, які контролюють якість управління банком. На практиці аналітики мають можливість використовувати різні системи банківського моніторингу, об'єктивність і прийнятність яких суттєво різняться. На нашу думку, основними критеріями класифікації цих систем є характер проведення дослідження, а також спосіб формування результатів, унаочнено на рис. 1.

За характером формування результатів аналізу розрізняють експертні та аналітичні системи банківського моніторингу.

Експертний метод ґрунтується на аналізі будь-якої доступної інформації щодо банку, оцінці кількісних та якісних показників його діяльності. Зокрема, в процесі аналізу можуть оцінюватись як загальні чинники (структура власності банку, наявність ліцензій, інфраструктура, імідж, кореспондентська мережа), так і конкретні параметри (асортимент послуг, система ризик-менеджменту, достатність капіталу, прибутковість, ліквідність тощо). Об'єктивність експертного методу визначається досвідом та кваліфіка-

цією аналітиків, а в умовах перехідної економіки, де ризик репутації не такий суттєвий, як у розвинених країнах, — ще й їх неупередженістю. Найавторитетнішими оцінками фінансового стану банків вважаються рейтинги Moody's, Standard & Poor's, котрі можна назвати експертними зважаючи на те, що їх присвоюють експерти даних компаній.

Рис. 1. Підходи до банківського моніторингу

Аналітичний (бухгалтерський) метод базується лише на документах фінансової звітності банку і включає аналіз виключно кількісних показників його діяльності. Як правило, на практиці він являє собою певний алгоритм розрахунків, які здійснюються згідно із заданим набором критеріїв, і відрізняється від експертного методу тим, що загальна оцінка банку (його рейтинг) визначається математичною моделлю. Недолік цього методу полягає в недостатній достовірності оцінки у зв'язку з тим, що в аналізі застосовуються матеріали на кінець року чи за півріччя, рідше аналізуються дані квартальної звітності. Не вирішено в Україні й проблему достовірності відображення бізнес-процесів у звітності банку, що теж знижує об'єктивність оцінки. Даний недолік може бути частково компенсований включенням до математичного аналізу експертних оцінок, що вже знайшло відображення у практиці рейтингового оцінювання фінансового стану банків.

З-поміж способів проведення банківського моніторингу розрізняють дистанційні, а також такі, що здійснюються на підставі перевірок безпосередньо у банку.

Серед систем банківського моніторингу першими з'явилися методи, котрі базувалися на перевітках безпосередньо в банках. Їх поява була зумовлена потребою створення системи аналізу фінансового стану банків з боку регулюючих органів. Пізніше було розроблено дистанційні методи аналізу, які ґрунтуються на відкритих джерелах інформації. Зараз у деякі дистанційні методики включають і результати досліджень, які перед цим було отримано безпосередньо в банках.

За класифікацією Банку міжнародних розрахунків (BIS — Bank for International Settlements) існує чотири підходи до банківського моніторингу (табл. 1):

- рейтингові системи;
- коефіцієнтний аналіз;
- комплексні оцінки ризику банку;
- статистичні моделі.

Таблиця 1

**АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО БАНКІВСЬКОГО
МОНІТОРИНГУ ЗА ПРИНЦИПАМИ BIS¹ [1; 6]**

Підходи \ Елементи	Оцінка поточного фінансового стану	Прогноз фінансового стану	Застосування у банківському нагляді
Рейтингові системи			
• інспекційні	***	*	***
• дистанційні	***	*	*
Коефіцієнтний аналіз	***	*	*
Комплексні оцінки ризику банку	***	**	***
Статистичні моделі	**	***	*

Найвідомішою сучасною рейтинговою системою оцінки фінансового стану банків, безумовно, є CAMELS, що складається з шести компонентів:

1. Capital Adequacy — достатність капіталу.
2. Asset Quality — якість активів.

¹ * — мале значення; ** — посереднє значення; *** — високе значення.

3. Management Factors — якість управління.
4. Earnings — дохідність.
5. Liquidity — ліквідність.
6. Sensitivity to market risk — чутливість до ринкового ризику.

Таблиця 2

**СИСТЕМИ БАНКІВСЬКОГО МОНІТОРИНГУ,
ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ У США**

Система	Рік створення	Кількість компонентів	Спосіб оцінки	Наявність групової оцінки
CAMEL	1979	5	5-бальний	—
CAEL	1985	4	Зважений	+
CAMELS	1996	6	5-бальний	—
FIMS	1975—1993	29 (13)	Зважений	+
UBSS	1986	6	%	+

Таблиця 3

**ЕЛЕМЕНТИ ПРОВІДНИХ РЕЙТИНГОВИХ СИСТЕМ
БАНКІВСЬКОГО МОНІТОРИНГУ ТА ЇХ ОЦІНКА**

Система	Кількість компонентів	Якість активів	Достатність капіталу	Дохідність	Ліквідність	Ринковий ризик	Якість управління
CAMELS (США)	6	1	1	1	1	1	1
PATROL (Італія)	5	1	1	1	1	—	1
ORAP (Франція)	6	4	2	3	1	1	3

Принцип застосування цієї та інших рейтингових систем (наприклад, французької ORAP та італійської PATROL) полягає в тому, що кожен із компонентів оцінюється за певним алгоритмом (табл. 2, 3), а потім виводиться загальний бал, котрий визначає фінансовий стан банку.

Спочатку рейтингові моделі використовувалися лише під час інспекційного моніторингу, однак зараз їх стали використовувати і

під час дистанційного аналізу. Зокрема, система CAEL — спрощена версія моделі CAMELS — не включає в себе аналізу якості управління, який може бути здійснений лише за допомогою інспектування банку, проте інші компоненти можуть бути розраховані дистанційним методом [2, с. 2].

Разом з тим зараз органи банківського нагляду, які в переважно застосовують рейтингову систему банківського моніторингу, віддають перевагу математичним методам оцінки перед експертними оцінками. Це передбачає включення до рейтингів додаткових масивів інформації, вдосконалення методик розрахунку. Причому гнучкість рейтингової моделі дає банківським регуляторам можливість окрім базових даних діяльності банку враховувати й іншу інформацію, котра видається їм суттєвою для розкриття фінансового стану досліджуваного інституту.

До недоліків рейтингових систем потрібно віднести:

а) суб'єктивність визначення коефіцієнтів та частки їх врахування у рейтингу;

б) відсутність порівняльного аналізу стану банку зі станом відповідної йому групи банків (так званого групового аналізу);

в) їхню непристосованість до прогнозування фінансового стану банків на перспективу.

Оскільки методика визначення рейтингу фінансового стану банку багато в чому базується на розрахунку певних співвідношень між окремими статтями фінансової звітності банку, цілком прийнятним методом банківського моніторингу є коефіцієнтний аналіз. Він побудований на визначенні певних орієнтирів, відхилення від яких свідчить про небезпеки або, навпаки, конкурентні переваги банку. Такий підхід закладено в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні [3], коли шляхом аналізу відхилень від нормативних значень показників можна виявити проблемні банки. При цьому важливо, щоб системи коефіцієнтного аналізу відображали логічні взаємозв'язки між окремими показниками та порівнювалися з іншими банками. Груповий аналіз полягає у визначенні відхилень коефіцієнтів досліджуваного банку від інших банків, після чого аналітик може здійснити ранжирування банків і зробити відповідні висновки. Груповий аналіз дає змогу визначити фінансовий стан як окремого банку, так і певного сегмента банківської системи, а також банківської системи в цілому. З певними застереженнями груповий аналіз може використовуватись і для прогнозування розвитку банків у межах певних сценаріїв, наприклад, погіршення економічної ситуації.

Таблиця 4

**ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМ КОЕФІЦІЄНТНОГО АНАЛІЗУ
ФІНАНСОВОГО СТАНУ БАНКІВ**

Система	Коефіцієнт	Якість активів	Достатність капіталу	Доходність	Ліквідність	Ринковий ризик	Інше
Individual Bank Monitoring Screens (США)	39/35	21	5	5	8	—	35
BAKIS (Німеччина)	47	18	1	10	2	16	—
Система нагляду (Нідерланди)	53	12	5	13	2	—	21

Системи коефіцієнтного аналізу активно використовуються передусім банківськими регуляторами (табл. 4). Так, Федеральна резервна система — один із чотирьох банківських регуляторів у США — з 1980-х років застосовує систему аналізу Individual Bank Monitoring Screens, яка складається з 39 фінансових коефіцієнтів та 35 показників, що характеризують стан ринку капіталів. Система нагляду (Observation System), яка застосовується Банком Нідерландів (Netherlands Bank), поєднує аналіз фінансових коефіцієнтів з показниками, що характеризують зовнішні чинники впливу на банківську діяльність, такими як динаміка ВВП, валютний курс, рівень зайнятості тощо. Німецький федеральний банк з 1997 р. застосовує систему коефіцієнтного аналізу BAKred Information System (BAKIS), що містить 47 коефіцієнтів і є основною в системі банківського нагляду. Останнім часом метод коефіцієнтного аналізу використовують і в системах дистанційного нагляду.

В Україні коефіцієнтний аналіз теж активно використовується у процесі регулювання банківської діяльності, однак поки що в процесі діагностики фінансові коефіцієнтні показники практично не доповнюються іншими методами аналізу. Враховуючи згадану вище проблему достовірності фінансової інформації, це значно знижує об'єктивність результатів аналізу і потребує запровадження додаткових систем у практику банківського моніторингу.

Окрім обмеженості щодо врахування змін коефіцієнтний аналіз потребує ретельного групування банків, що є непростим на практиці. До недоліків цього методу можна також віднести низьку кореляцію із загальним станом банку, що особливо актуально для великих банків.

Таблиця 5

**ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМ КОМПЛЕКСНОЇ
ОЦІНКИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ**

Система	Коефіцієнт	Якість активів	Достатність капіталу	Дохідність	Ліквідність	Ринковий ризик	Інше
RATE (Велика Британія)	9	1	1	1	1	1	4
RAST (Нідерланди)	13	1	—	—	1	3	8

Системи комплексної оцінки банківських ризиків передбачають отримання інтегральної оцінки ризиків банку загалом. Таку оцінку можна отримати, визначаючи показники ризику для банку в цілому, як це передбачено британською системою RATE, або ж оцінюючи окремі структурні підрозділи банку, що дає більш точну оцінку, однак на практиці є складною і трудомісткою процедурою. Останній підхід закладено у нідерландській системі RAST (Risk Analysis Support Tool). Як свідчать дані табл. 6, системи комплексної оцінки банківських ризиків дають змогу оцінити не лише кількісні, а й якісні фактори ризику. Вони особливо прийнятні для аналізу транснаціональних банків та великих національних банків і банківських груп.

Таблиця 6

**ЕЛЕМЕНТИ СТАТИСТИЧНИХ МОДЕЛЕЙ
БАНКІВСЬКОГО МОНІТОРИНГУ**

Система	Показник	Якість активів	Достатність капіталу	Дохідність	Ліквідність	Ринковий ризик	Інше
SEER (США)	11	7	1	1	2	—	—
GMS (США)	9	6	2	—	1	—	—
SAABA (Франція)	5	1	1	1	1	—	1
Банківський калькулятор (США)	10	1	1	1	1	—	6

Призначення і основна перевага статистичних моделей для банківського моніторингу полягає у можливості прогнозування фінансового стану банку на перспективу. Така інформація дає

змогу зацікавленим особам адекватно відреагувати на тривожні сигнали ще до того, коли проблеми банку стануть невідворотними, визначити банки з високою та низькою вірогідністю банкрутства. Водночас такі моделі потребують розробки складних математичних алгоритмів, що передбачають включення до аналізу значного масиву статистичної інформації для виявлення закономірностей між кількісними показниками й такими факторами, як стабільність та ймовірність банкрутства. В результаті користувачі отримують рейтинг банку, тільки не на поточний, а на прогнозований період.

Найбільшого поширення статистичні моделі банківського моніторингу набули у США та Франції (див. табл. 6). Так, системи SCOR (Statistical CAMELS Off-site Rating), SEER (System for Estimating Examination Ratings) дозволяють виявити відповідно ймовірність рейтингових понижень та можливість банкрутства. На прогнозування можливості банкрутства орієнтована і французька система SAABA.

Недоліком статистичних систем банківського моніторингу є недостатнє врахування ними якісних чинників діяльності банку. Для того щоб нівелювати цей недолік, більшість статистичних моделей доповнюють блоком аналізу якісних факторів, наприклад, оцінкою якості управління за методикою CAMELS.

Огляд актуальних систем банківського моніторингу дає підстави зробити висновок про необхідність удосконалення нинішньої практики оцінки фінансового стану банків. На сьогодні Національним банком України створено системи оцінки, які ґрунтуються на коефіцієнтному підході та рейтинговій моделі діагностики. Застосовуються і рейтинги, розроблені спеціалізованими установами. Існує потреба у координації подальшого розвитку банківського моніторингу, зважаючи на його потребу в сучасних умовах, а також на значну відповідальність інститутів, котрі займаються діагностикою фінансового стану банків, як перед банківським співтовариством, так і перед суспільством загалом.

Література

1. *Sahajwala R., Bergh P. van den.* Supervisory Risk Assessment and Early Warning Systems // Basel Committee on Banking Supervision. — 2000. — № 4. — Р. 6.

2. Engelmann B., Hayden E., Tasche D. Measuring the Discriminative Power of Rating System // Deutsche Bundesbank. Discussion paper. — 2003. — № 1. — P. 2.

3. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою правління НБУ від 28.08.2001 № 368.

УДК 368.811

О. Л. Казначесва,
аспірант кафедри
страхування КНЕУ

СТРАХУВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

В статье конкретизирована роль страхования как механизма минимизации кредитных рисков банковских учреждений в современных условиях. Обозначены подходы к повышению эффективности страхования кредитных рисков.

The role of insurance as a mechanism of minimization of credit risks of banking institutions in present conditions is concretized in the article. The approaches for rising of effectiveness of credit risk insurance are outlined.

Становлення ринкової економіки в Україні поряд зі структурними змінами супроводжується трансформацією кредитних відносин. В умовах необхідності забезпечення економічного зростання кредитна сфера є одним із пріоритетних об'єктів регулювання. На сучасному етапі у забезпеченні процесів сталого економічного розвитку значна роль належить кредитним ресурсам, що можуть стати потужним чинником структурної перебудови економіки, підвищення технологічного та організаційного рівня її галузей. Іншими словами, нарощування обсягів і темпів кредитування та підвищення його ефективності — обов'язкова умова успішного вирішення завдань активізації національної економіки, її зростання.

Однією з важливих причин, що не дозволяють повною мірою реалізувати потенціал кредитної сфери, є незадовільна система нейтралізації кредитних ризиків, які виникають у процесі здійснення кредитних операцій. На важливості формування і становлення ефективного правового середовища, що здатне забезпечити права кредиторів, акцентувалося в Посланні Президента України до Верховної Ради [2]. Страхування кредитних ризиків є одним з